

DELO

glasilo KPI za slovensko narodno manjšino

T R S T - 3. aprila 1987 - Leto XXXIX. - Štev. 7. - Petnajstdnevnik - Quindicinale - Abbon. postale - Gruppo II/70 - 500 lir

Ponos in zadovoljstvo ob izbiri tov. Nilde Jotti

Za reformistično večino demokratičnih jamstev je bil potreben večji pogum

Predsednik republike Cossiga je komunistom svečano priznal pravico, da oblikujejo alternativne večine in vlade • Obotavljanje in protislovja socialistov in socialdemokratov vodijo k razpustu parlamenta in predčasnim volitvam

Vladna kriza se torej bliža koncu. Predsednik Cossiga je, potem ko mu je tovarišica Nilde Jotti poročala o teoretični možnosti nadaljevanja dosedanje vlade, odločil, da se o njej opredelijo stranke v parlamentu. Zaradi kongresa PSI parlament sicer ta teden ne more zasedati, prihodnji teden bi pa morala pasti odločitev. Ker je verjetnost, da bi KD sprejela Craxijeve pogoje, skoraj nična, se lahko pripravimo na predčasne volitve.

Vsekakor se tako zaključuje predlog komedija navzkrižnih prevar. Voditelji vladnih strank bodo morali povedati vsej javnosti, kaj so doslej počeli. V resnici je šlo za nesramno bitko za golo oblast, brez kakršnegakoli idejnega ali programskega predznaka. Nesmiselno bi bilo sprejeti Craxijeve trditve, češ, da je po verjetnih volitvah usodno novo zavezništvo med PSI in KD.

Stojan Spetič

Na socialističnem kongresu v Rimini-ju je Craxi sicer skušal spet s spretnostjo rokohitca pričarati ljudem iluzijo, da je možno hkrati rešiti zavezništvo in referendum, skratka hotel je dokazati, da sta lahko volk sit in koza cela. Koli-ko mu je uspelo prepričati dosedanje zavez- nike, bomo videli prihodnji teden, toda skoraj gotovo njegov predlog ne vodi nikamor in je le zadnji poskus za- vlačevanja, ker si socialisti ne upajo pre- koračiti Rubikon, zapustiti demo- krščanski breg in sprejeti poziv «velike- ga starca», Sandra Pertinija, k obnovl-jeni enotnosti s KPI in vsemi delovnimi ljudmi.

Sedaj je sicer že mimo, toda v prvem trenutku je bilo zadoščenje ob izbiri to-

varišice Nilde Jotti za rešitev vladne kri- ze, zares veliko in prijetno. In ne samo med ženskami. Njim je seveda poteza predsednika Cossighe pomenila veliko, toda v enaki meri vsem komunistom. Bilo je visoko, uradno, formalno priz- nanje tega, kar smo sami zase vedeli in trdili: da smo velika ustavna, demokra- tična sila, ki ima vso pravico, da vodi državo, kateri je pred 45 leti izbojevala svobodo, pred 40 leti pa sooblikovala demokratično ustavo in tako opredeli- la napredno bistvo političnega sistema in njegov potencial. Cossiga je torej priznal to, česar nam politični partner- ji in nasprotniki niso hoteli priznati, ker bi sicer propadla njihova strategija «izključevanja» KPI iz politične igre, oziroma teorija o «nepopolni demokra- ciji», po kateri naj bi KD bila obsoje- na, da na vekov veke snuje vladne koa- licije in vodi državne posle, KPI pa o- hranja vlogo demokratične, konstruk- tivne opozicije, kateri pa ni nikoli da- no, da bi sama stopila na oblast. O nu- jnosti premostitve te teorije in izpopol- nitvi italijanske demokracije je v svojih zadnjih javnih nastopih, pred dobrim desetletjem, govoril tudi demokrščanski predsednik Aldo Moro. Mnogi menijo, da je plačal z življenjem tudi zato, da bi se njegova spoznanja ne uresničila v praksi nastajajoče koalicije narodne so- lidarnosti ali perspektive zgodovinske- ga kompromisa.

Predsednik Cossiga je torej zaznal znamenja časa, duh te pomladi 1987, ki se prebujajo iz dolge zime petstrankarskih sredinskih zavezništev s socialističnim predsednikom (Craxijem) in konzerva- tivno vsebino. Sredinske koalicije so se stalile, kot zimski sneg. In kakor sneg

Nilde Jotti v Lonjerju pred skoraj štirimi leti, ko so fašistični pretepači ranili tovarišico Milko Kjuder.

pokriva s svojo belino vso umazanijo pod njim, tako tudi sedanja politična odjuga javno razkazuje, kolikšni so bili (in so) spori med strankami, ki so se povezali samo zaradi sle po oblasti, brez pravih programov in stremljenj, brez jasnih razvojnih ciljev.

Kako naj sicer razumemo drugače pozive, ki jih naslavlja v imenu privatnega kapitala lastnik turinske avtomobilske tovarne, da je v Italiji najbolje, če vlada ne vlada, naj kar prepusti resne posle kapitalu, industrijem, sama pa naj se raje igračka s «podvladjem». Agnelli je hotel s tem povedati, da raje vidi, če v Italiji ni prave vlade, kot če bi imelo tako, ki prej škodi, kot koristi.

Sredinska koalicija je mrtva. Da je v komi so povedali že Craxi in De Mita, predsednik Cossiga pa je to formalno potrdil, ko je poizvedovalni mandat predal komunistki Nilde Jotti. Naročil ji je, naj preveri, ali obstajajo alternativne koalicije v sedanjem parlamentu.

Iz političnega vidika je Cossiga ravnal zelo korektno: priznal je najvišji predstavnik KPI, da ima pravico poskusiti. Kajti pozitiven odgovor na naše predloge bi neizbežno narekoval Kvirinalu poveritev drugega, pravega mandata prav kandidatu, ki bi ga imenovali komunisti v okviru morebitne nove večine.

Taka večina je v parlamentu obstajala matematično, politično pa ji je manjkalo poguma, da bi prišla na dan. Nekateri so jo imenovali «večina referendumov», drugi pa drugače. Mi smo jo označili kot večina za «vlado demokratičnih jamstev». Tov. Natta je namreč dejal, najprej predsedniku Cossighi, nato pa še mandatarki Jottijevi, da se KPI zavzema za novo večino, ki naj zagamči izvedbo demokratične pravice italijanskih državljanov, da se na referen-

dumih izrečejo o reformi sodstva in izkoriščanju jedrske energije, nato pa izpelje do normalnega konca zakonodajno dobo in pri tem uresniči nekatere najnujnejše reforme. Med temi je Natta izpostavil predvsem šolsko reformo in možnost nekaterih sprememb političnega sistema, pa tudi obveze, ki izhajajo iz finančnega zakona do konca zakonodajne dobe. (Med temi, ne gre pozabiti, je tudi finančna postavka, ki s kritjem predstavlja tudi obvezo za zaščito naše manjšine).

Taka vlada «demokratičnih jamstev» bi lahko nastala, če bi se stranke laične demokracije, socialisti, socialni demokrati in drugi zavestno izrekli zanjo in za izvedbo referendumov, ki jih v besedah nenehno poudarjajo in zagovarjajo.

Res pa je, da so sedaj ujetniki lastnih besed in protislovij. So za referendume, priznavajo razkroj sredinske koalicije, v resnici pa upajo samo, da jim bo rezultat skorajda neizbežnih predčasnih volitev nudil več moči in s tem pogoje za novo izsiljevanje v okviru istega «tolovajskega zaveznitva», kjer si najprej deliš plen, nato pa prežiš z nožem, kdaj boš tekmeču odvezel to, kar si mu trenutek prej izročil.

Komunisti smo se izrekli za novo, reformistično večino demokratičnih jamstev. Socialisti, socialni demokrati in drugi sedaj nimajo poguma priznati to, kar se s Kvirinala na najbolj svečan način priznal državni poglavar: da ima tudi KPI pravico združiti ob svoji moči, na enakopravni podlagi in programskem sporazumu, novo vladno koalicijo.

Konec koncev KPI niti ne misli, da bi morala imeti v okviru vlade demokratičnih jamstev odločilno ali odločujočo vlogo. To je Natta dal jasno razumeti

časnikarjem. Hipotetično vzeto, bi vodstvo vlade lahko pripadlo eni izmed strank, ki so spoznale, da se je stara koalicija klavrno razkrojila in razblinila v sončni prah...

Očitno pa tem silam manjka poguma, da bi svojo, reformistično alternativo, iz besed spremenile v dejanja. Upati je, da bodo volilci — ko bodo imeli besedo — to razumeli in spodbudili stranke v pravo smer.

Vrnimo se za trenutek k zadovoljstvu, ki nam ga je vzbudil sklep predsednika republike ob izbiri Nilde Jotti. Ker je komunistka in ker je ženska, smo zapisali.

Naj mi bo dovoljeno spomniti, da imamo to ponosno žensko v naših krajih posebno radi. Ne samo zato, ker je v prejšnjih letih pri vodstvu KPI odgovarjala za manjšinska vprašanja in jim pozorno sledila. To je formalnost, pa čeprav vsebinsko zelo važna. Niti ne zato, ker je bila med podpisniki osnutkov za globalno zaščito naše manjšine... Zgovornejši se nam zdi dogodek, ki smo mu bili priča pred nekaj leti, ko so fašistični razgrajaci napadli Lonjer in ranili tovarišico Milko Kjuder. Nilde Jotti, predsednica parlamenta, je tedaj prišla v Lonjer, k Milki, in se ji formalno opravičila v imenu demokratične republike. Kot ženska in komunistka pa ji je, seveda, izrekla svojo solidarnost. Ne vem, kako blagodejno so njene besede vplivale na Milkino počutje. Nam je bilo vsekakor že tedaj povsem jasno, da je tudi takrat Nilde Jotti v Trstu predstavljala demokratično bistvo republike in v tem bila v polnem sozvočju z nami, ki nas drugi porivajo na rob, ker slutijo v nas bodočnost, kakršne ne marajo. Mi pa zanjo delamo.

Stojan Spetič

Poln uspeh seminarja v Gorici

Slovinci med tradicijo in razvojem

Slovenski zamejski izobraženec med tradicijo in spremembami, to je bila tema seminarja, ki ga je organiziralo deželno vodstvo KPI prejšnji teden v Gorici in ki je privabila res številno in kvalificirano publiko.

Srečanje spada, kot je podčrtal tovariš Stelio Spadaro, odgovorni za kulturo pri deželnem komiteju, v svojem uvodnem posegu, v široko razpravo, ki se odvija v vsem svetu, saj se povsod pojavlja kriza identitete narodov kot posledica naglega družbenega razvoja in vse večjega vpliva velikih narodov nad manjšimi. Na posebnem pomenu, ki ga

Tatjana Čuk

ima problem razvoja na našem ozemlju, se je še posebej zaustavil. Naša meja, kjer se stikata Vzhod in Zahod, različni politični in družbeni sistemi, je bila in je še posebno težko področje, zgodovinsko dogajanje okrog nje je pustilo hude posledice v vseh nas. To predstavlja po danes eno največjih zavor za skladen razvoj naše družbe. Zato čuti KPI kot svojo dolžnost, da skuša sestaviti zgodovinski razdor med slovenskim

in italijanskim prebivalstvom, ki je predvsem vprašanje prekinjenega kulturnega stika. Zato vabi k sodelovanju slovenske izobražence vseh političnih in ideoloških usmerenj, da izrazijo svoje mišljenje na podlagi izkušenj v izvirnem delu, ki ga je opravila slovenska kultura v zamejstvu. To je bilo le prvo takšno srečanje, in, kot je bilo podčrtano tudi v številnih nadaljnjih posegih, njegov nedvomni uspeh predstavlja obvezo, da se to razpravo nadaljuje v okviru drugih, še zahtevnejših pobud.

Problem skupnega reševanja odprtih zgodovinskih in družbenih problemov

in ohranitev tako predelane zgodovinske zavesti je bistvene važnosti predvsem za mlade rodove. Starejši, ki so bili soudeleženi v boju proti fašizmu in delu za izgradnjo demokratične družbe, so pri tem pridobili nezlomljivo zavest o enotnosti vsega naprednega ljudstva, italijanskega in slovenskega. Toda za mlade je to le stran zgodovine, ki jim jo tudi prepogosto prikazujejo v izkrivljeni podobi. Od tod zaskrbljujoči pojavi nestrpnosti in naravnost rasistične mentalitete, ki jo ponovno beležijo med mladimi pri nas.

O nujni povezanosti s tradicijo in torej zgodovinski ter narodni zavesti je spregovoril v zaključkih tudi senator Chiarante, ki je pri osrednjem vodstvu KPI odgovoren za kulturne dejavnosti in je z zanimanjem sledil celotni razpravi. Da je potreba po ohranitvi lastne identitete narodov in skupnosti pred kulturno homogenizacijo, ki grozi v procesu razvoja po zahodnem modelu, pričajo močni in pogosto krvavi konflikti v svetu (kot skrajni primer je navedel Homeinijev integralizem). Torej problem ni, kot bi lahko na prvi pogled izgledalo, stvar preteklosti, neka pogojenost, ki se je mora sodobni človek rešiti. Nasprotno, vse bolj se oglašča danes, ko medsebojna povezanost in odvisnost držav vodi k premoščanju pojma nacionalne države in se te počasi stapljajo v višje zveze, kot je pri nas EGS. V teh pogojih dobivajo narodi, ki so jih države razkosale ali pa manjše skupnosti, ki v njih okviru niso bile upoštevane, nove možnosti izražanja.

Majhna skupnost stoji danes pred dvema navideznima alternativama, je nadaljeval Chiarante. Ena je ta, da se zapre vase in zavrača izmenjavo z večino, ki jo obkroža, toda to pomeni, da zaustavi lasten razvoj in da izgubi svoje najboljše sile, ki se v njej ne bi mogle več identificirati in razvijati, in so tako prisiljene, da se asimilirajo. Druga alternativa se, v položaju pomanjkljive zaščite, v kakršnem se nahaja slovenska manjšina, zdi še najbolj verjetna: sprejeti svoj položaj kot ostanek preteklosti, ki bo v kratkem izgubil vsak razlog za obstoj, videti torej asimilacijo kot neizogibno. Toda postavljanje problema v teh dimenzijah je zgrešeno: današnja kultura in zavest morata sprejeti različnost kot bogastvo na vseh nivojih.

Toda nasproti tej nujnosti, ki pomeni uveljavitev zahtev svetovne levice po demokratičnem sodelovanju vseh narodov, odpravi rasizma, enakopravnosti ženske in vrsti drugih pridobitev, se je v zadnjem desetletju dvignila, kot reakcija na zmage gibanj med leti 1968 in 1975 (ko se je tudi pri nas uveljavilo geslo »Slovenci in Italijani v skupnem boju«) močna konzervativna ofenziva, ki je prizadela celotno politično, družbeno in kulturno življenje. Levica se mora torej danes spoprijeti več kot kdaj-

Tovariši Chiarante, Spadaro in Bratina pri predsedniški mizi.

koli prej z vprašanji kulturnega razvoja, ki je predpogoj za civilni napredek družbe. In v tem boju so prizadevanja za priznanje manjšin ena od osnovnih točk, od pravne zaščite njihovih pravic, do uveljavljanja takšne kulturne klime, kjer bi manjšina lahko dala svoj doprinos celotni družbi, od katere se ne bi čutila več ogroženo.

Iz bogate razprave smo povzeli le nekaj misli, saj je v pripravi publikacija, kjer bodo objavljeni vsi prispevki.

Darko Bratina se je zadržal na težavah praktičnega izvajanja načel tudi pri silah, kot je KPI, ki so vedno breskompromisno podprle zahteve Slovencev. Čas je, da se o teh vprašanih prične realno soočanje, kjer se mora italijanski sogovornik potruditi, da spozna slovensko kulturo, slovenski pa, da bolj normalno nastopa v okviru naprednih sil. Poznavanje kulture pa ne pomeni le informiranje o vrhovnih ustvarjalcih iz preteklosti, temveč stalno spremljanje dogajanja, kar je vse težje. Vendar je za majhen narod, kot je slovenski, jezikovna in kulturna razsežnost edina, ki mu lahko zagotovi bodočnost. Kulturna in jezikovna pestrost je ena od osnovnih značilnosti, ki združujejo Evropo in ji dajejo veliko kulturno bogastvo. Vloga naše manjšine, da posreduje med tako različnima svetovoma, nam narekuje, da se moramo čimbolj odpreti vsakovrstnim stikom. Veliko zanimanje je na primer vzbudila pri italijanski publikli pobuda Video film, monitor, v okviru katere so letos v Gorici predstavili slovensko filmsko in televizijsko proizvodnjo in jo bodo v prihodnjih mesecih prenesli v Rim. Takšne pobude so način, da se, brez napetosti in v neki normalni kulturni dejavnosti, vzpostavi kulturne vezi.

Franko Vekjet je spregovoril o lastni izkušnji izmenjave na področju likovne

umetnosti, kjer je narodna značilnost morda še najmanj vidna. Čeprav so slovenski umetniki ohranili svoje korenine, je njihova izpoved naletela na mnogo večje razumevanje in sprejemanje, ki ga omejuje le splošna izoliranost likovne umetnosti v ozki plasti družbe.

Ivan Verč se je v svojem posegu dotaknil zelo perečih vprašanj, ki zadevajo slovenskega ustvarjalca danes v ozki realnosti manjšine. Kajti ustvarjalec potrebuje možnost, da se svobodno izraža in razvija stike z vsemi. Tako se pogosto znajde v situaciji, ko mora izbrati ali hoče biti človek z lastno glavo, ali izolirani Slovenec. V majhni skupnosti je namreč malo prostora za avtomno ustvarjanje, ki jo ustanove skušajo usmerjati »za blagor skupnosti«, ki je končno le blagor njenih vodilnih slojev. Nobena samostojna osebnost namreč ne more uničiti naroda in narod ne more soditi o njegovih stvaritvah, če niso prikazane.

Filibert Benedetič je obravnaval pojem kulture in vlogo intelektualca v naši skupnosti, k razvoju katere ne more doprinesiti če se izolira v zaprt krog neke elite. Vloga kulture je oblikovanje vesti in zavesti, ki ohranja zgodovinski spomin in uveljavlja podobo svojega naroda. To je danes vse težja naloga, saj mora kljubovati vsiljivemu širjenju kulture velikih narodov in tudi v naši realnosti je čutiti nekakšno vdanost.

Klavdij Cibic se je, kot pripadnik mlajše generacije, spraševal o pravilnosti formule slovenskega kulturnega prostora za naše potrebe. V zamejstvu je nujna, posebno za mlade, spojitev z obema kulturama, s katerima prihajajo v stik.

Aljoša Volčič je svoje razmišljanje osnoval na izkušnji Slovence, ki je vključen v eno najvišjih italijanskih kultur

nih ustanov, to je tržaško univerzo. V tem okolju je Slovenec često postavljen v protisloven položaj, kot se je nazadnje zgodilo v zvezi s problemom sinhrona, ali v središče šovinističnih kampanij, kot je bilo zbiranje podpisov. Še danes vlada tu zelo negativno ozračje, ki se izraža tudi pri vsakdanjem delu, kot je na primer priznanje jugoslovanskih diplom na osnovi nove zakonodaje, okrog katerega se vedno znova vna mejo žolčne razprave. Močno je čutiti pomanjkljivo sposobnost slovenske manjšine, da se vključi v tehnološki razvoj, ki ga občuti kot nevarnost. Od tod verjetno tudi dejstvo, da se mladi v zelo majhnem številu odločajo za študij znanstvenih predmetov v prid humanističnih, saj so tudi možnosti za zaposlitev v znanstveni stroki v slovenskem okolju zelo majhne.

Bogo Samsa je osredotočil svoj poseg na vlogo in probleme Primorskega dnev-

nika, ki je često v središču kritik in polemik. Navedel je kot osnovno usmeritev dnevnika načelo, izraženo na posvetu redakcije marca 1985, da naj dnevnik odgovarja potrebam manjšine. Pravilnost izbrane poti potrjuje naraščanje naklade, kot je bilo v letih od 1970 do 1983 porast naročnikov za kar 39% kazalec izginjanja omejitev na dveh straneh, klerikalnih na eni, kominformističnih na drugi. Vprašanje usmerjenosti ima po njegovem mnenju drugačne korenine, njegove slabosti globoke in zaskebljujoče razloge, ki izhajajo iz splošnih premikov v svetu in pri nas. V krizi je namreč celotna levica in gibanje za socialistično družbo. Položaj je zapleten tudi znotraj naše manjšine, kjer se soočata nujnost enotnosti, ki nam daje možnost, da nastopamo kot subjekt, na drugi strani pa potreba po učinkovitosti in borbenosti ter povezavi z naprednimi italijanskimi gibanji. Danes ni enostav-

nih odgovorov. Nihče ne skuša več skrivati svojih težav, tako v Sloveniji, kot v italijanskih naprednih strankah, začeni s KPI.

Anselmo Gouthier je vprašanje slovenske manjšine zaobjel v širšem okviru, saj je po njegovem zavračanje stika s Slovenci del širše psihološke zaprtosti, ki je nadvse moderen pojav socioloških in psiholoških razsežnosti z velikim političnim pomenom. To zaprtost je čutiti tudi v sami levici, ki se omejuje na obravnavo same pravne plati vprašanja, medtem ko je njegova kulturna razsežnost daleč pomembnejša in lahko mobilizira široke sile.

Igor Jogan je obravnaval vprašanje teritorija kot važne komponente obstoja narodne skupnosti, na katerem je njena zgodovina in tradicija najbolj vidna. Spreminjanje teritorija osiromaši skupnost ne le materialno, temveč predvsem njenih simboličnih vrednot. Zato je

Smrtna kosa v naših vrstah

Giorgio Jaksetich

V prejšnjih dneh je smrtna kosa dvakrat silovito zamahnila v vrste tržaških komunistov. K večnemu počitku smo pospremili *Giorgia Jakseticha* - *Adriana* in *Lauro Weiss*.

Giorgio Jaksetich - *Adriano* je bil med ustanovitelji KPI. Rojen je bil sicer v Trstu, vendar je študiral na turinskem politehniku in prišel v stik z Gramscijevo in Togliattijevo skupino, ki je pozneje oblikovala idejno in vodstveno jedro italijanske partije. Po prvi vojni in ustanovitvi partije se je *Jaksetich* vrnil domov, v Trst, kjer je vodil partijsko federacijo.

Zaradi antifašistične dejavnosti in preganjanja se je moral umakniti na tuje, najprej v Švico, nato pa v Francijo, kjer je delovalo ilegalno partijsko središče. Od tod se je nekajkrat odpravil v Italijo, za ilegalnimi posli. Med drugim je organiziral preko naših krajev tihotapljenje partijske in antifašistične literature.

Prav pri tem postu so ga zasačili jugoslovanski žandarji v Sušaku, ga aretirali, zverinsko mučili in nati izgnali.

Jaksetich je nato v Parizu in pozneje v Belgiji vodil odbor za pomoč španski republiki in mednarodnim brigadam, katerim se je pozneje tudi sam pridružil. Po porazu republike je moral tudi on skozi kalvarijo francoskih koncentracijskih taborišč, nato pa še konfinacije v Italiji.

Po padcu fašizma se je spet vrnil v naše kraje. Bil je predstavnik KPI pri de-

vetem korpusu. To svojo izkušnjo in življenje z italijanskimi partizanskimi enotami v Sloveniji je *Jaksetich* opisal v svoji knjigi spominov.

Po vojni je bil glavni urednik partijskega lista *«Il Lavoratore»*, v petdesetih letih pa se je preselil v Bocen, kjer je dolgo vrsto let vodil tamkajšnjo partijsko organizacijo na Južnem Tirolskem.

Pri tem sta mu pomagala izkušnja in občutljivost za narodnostne probleme, ki si ju je nabral pri nas.

Nekaj let je tudi poučeval na Madžarskem, nato pa se je na stara leta vrnil v Trst.

Laura Weiss

Tistega dne, ko smo se poslovili iz pokopališča od *Adriana Jakseticha*, nas je doletela še kruta vest o smrti *Laure Weiss*. Vedeli smo, da je hudo bolna, vendar je vest prišla nepričakovana. Par tednov prej je še zapustila svoj dom in prišla na partijsko manifestacijo, sama in peš.

Laura Weiss je bila predstavnica najplemenitejše tržaške inteligence, ki se je razumsko opredelila za komunizem in mu posvetila vse svoje življenje.

Rodila se je v družini židovskih izobražencev, kot je bil utemeljitelj italijanske psihiatrije *Edoardo Weiss*. Tudi sama se je odločila za zdravniški poklic, kar pa v letih fašizma in rasnega preganjanja Židov ni bila lahka izbira. Kljub temu ji je uspelo. Nekaj časa je svoj poklic tudi opravljala. Po vojni se je

priključila KP tržaškega ozemlja. V partijsko vodstvo je prišla po letu 1948, dolgo vrsto let je bila občinska in pokrajinska svetovalka, zadnje čase pa predsednica partijske nadzorne komisije.

Laura Weiss je bila nenavadna ženska. Večkrat je izzvala javne debate in polemike o problemih, ki jih je komunistična baza občutila, vendar ni mogla izraziti. V teh razpravah je zastopala sprejemljiva in nesprejemljiva stališča, toda pomembno je, da je tako vzbujala razpravo in notranjo dialektiko, skratka prispevala k demokratizaciji in intelektualni rasti komunistov.

Ko je na začetku šestdesetih let, po odstranitvi Hruščeva, zapisala v polemičnem pismu *«Rinasciti»*, da v «zgodovini delavskega gibanja ne sme biti praznih belih strani», ni mogla vedeti, da bo ta stavek skoraj dobesedno izrekel najvišji partijski voditelj ZSSR. Zahvale o prozornosti odločanja in sproščenosti idejne dialektike so našle odziv tudi v njeni delavnosti predsednice kontrolne komisije. Njeno vedenje je pozneje postalo kongresna in partijska norma.

Pred več kot petnajstimi leti se je *Laura Weiss* umaknila iz aktivnega partijskega življenja. Tiho, brez hrupa. Prepričana je bila, da ni nihče nenadomestljiv, da se morajo partijska vodstva pomladiti.

Z njo se je umaknil iz življenja v zgodovino še en drobec bogatega mozaika, ki ga je s svojim človeškim materialom ustvarilo tržaško delavsko gibanje in napredna inteligenca.

Številna publika je sledila do konca zanimivim posegom.

neobhodno, da se pri zaščiti narodne skupnosti obseže tudi priznanje etnične teritorije, za spreminjanje katerega bi moralo biti neobhodno predhodno posvetovanje s skupnostjo samo in poglobljene sociološke študije.

Ace Mermolja je ugotavljal, da slovenski in tudi druge jugoslovanske narode pretresajo hudi spori, ki zadevajo ravno odnos do tradicije in nove pogoje življenja. Ti spori se izražajo danes v razpravi okrog Nove revije in manjšina je dolžna neke predelitve, predvsem v obliki samospraševanja. Vprašati se moramo, katera tradicija je najbolj vplivala na Slovence, ki smo ostali izven meja matične domovine. Nedvomno je to bil protifašizem in NOB. Toda ta dva pojma moramo ločiti, saj je protifašizem združeval ljudi različnih svetovnonazor-skih opredeljenosti, medtem ko je NOB, ki predstavlja bistveno točko skupne zgodovine jugoslovanskih narodov, pomenila hkrati narodno in politično izbiro. To razliko dokazuje pri nas globok razdor kominforma. Ni res torej, da meja ni za nas nič pomenila. To si moramo priznati, čeprav ranimo marsikatero čustvo.

Združevala nas je ogroženost pred de-snim sovražnikom, na podlagi katere smo si ustvarili sistem življenja in dela, ki mu je pa manjkala notranji program. Odnosom znotraj skupnosti in potrebam, ki izhajajo iz razvoja, nismo dali dovolj pozornosti. Posledica tega je na primer dejstvo, da smo razprodali večji del naše «matere zemlje». Naš narodno-obrambni sistem nam je postavil takšne spon, ki vodijo edino v konzervacijo. Teh spon se moramo rešiti, odpreti vrata notranjemu soočanju in izzivom, ki prihajajo od zunaj, če se hočemo kot narod ohraniti.

Marij Čuk je tudi spregovoril na temo ozkosti našega zamejskega kultur-

nega prostora, kjer si celo spričo dogajanja v Sloveniji okrog vprašanja Nove revije nihče ne upa spustiti v odprto razpravo, saj je vedno v nevarnosti, da ga «skupnost» potisne v kot. Dejstvo, da se bojimo odkrite razprave, kaže po njegovem, da je politično ravnatežje sešito z zelo tanko nitko. Kako naj v teh pogojih prispevamo k obogatitvi slovenskega kulturnega prostora?

Nerina Švab je problem kulture obravnavala s stališča vzgoje in šole. Naš prostor je tipično mešano področje, kjer če je Slovencev 5%, je resničnih Italijanov ravno toliko. Temu pa nikakor ne odgovarja šolski sistem, v katerem italijanski dijak ne dobi o slovenski kulturi niti najmanjše informacije. Kako lahko mladi, posebno iz mešanih zakonov, lahko svobodno izberejo svojo pripadnost, če poznajo eno samo stran?

Andro Merku je z zornega kota mladega gledališkega umetnika, ki v naši realnosti ni našel prostora za izražanje, prikazal kako težavno je lahko v teh pogojih obdržati stik z lastnim narodom. Ni dovolj, da človek prebere kako slovansko knjigo in obiskuje naše gledali-

šče, da obdrži to vez. Potreba po kulturni rasti prisili mladega, da se obrne na druge realnosti in že je tu obsodba, da je zbežal. Moderne izrazne oblike, kakršne kasneje tako izoblikovan človek lahko predlaga svoji skupnosti, naletijo na nepripravljeno publiko in odcepljenost je popolna.

Sonja Sirk je obravnavala vprašanje vzgoje slovenskega otroka v narodnostno mešanem okolju, ki ni le sad družinske in šolske vzgoje, temveč k njemu mnogo prispevajo okolje in sredstva množičnega obveščanja, ki razpolagajo z zelo vplivnimi sredstvi, saj zadovoljujejo vrsto otrokovih potreb. Tako se oblikuje zavest, ki omeji rabo slovenščine na domače in šolsko področje, krči se izrazna sposobnost in večja odklon od razumevanja jezika matične domovine. Tudi z novimi učnimi načrti se položaj ni spremenil. Poiskati je treba sredstva, ki bodo mladim dala občutek, da slovenski jezik pokriva vsa polja, v kar pa morda niti odrasli ne verjamemo več. Pereče je tudi vporašanje otrok iz mešanih zakonov, do katerih ima naša skupnost prevečkrat nasilen odnos, ko pričakuje, da bi se morali opredeliti za eno samo pripadnost.

Boris Iskra se je spraševal, ali ni insistiranje v dokazovanju, da imamo Slovenci razvito kulturo, izraz premajhne samozvesti. Na našem področju so skozi vso zgodovino delovali ljudje, ki so imeli močan vpliv na vso slovensko kulturo, ker so se znali vključiti v širše svetovno dogajanje. Res je, da je to dogajanje v zadnjih desetletjih zelo naglo, zato je pa toliko pomembnejše, da odpravimo zgodovinsko pogojeno delitev v naši skupnosti, sicer ne bomo kos naši vlogi, ki ostane, kot je vedno bila, v posredovanju vseh razlik, ki se pri nas srečujejo.

Antonino Cuffaro se je zaustavil na posledicah dolgega zavlačevanja definicije vprašanja meje, ki je pogojevalo pretirano navezanost na tradicijo v škodo razvoja. Raznolikost lastne identitete je italijansko prebivalstvo skušalo prikriti s faktorjem integracije, kot je diskriminanta do Slovencev, ki je pa pri

Deželni komite KPI organizira

v četrtek, 9. aprila ob 16. uri, v Vidmu, palača Kehler,
okroglo mizo na temo:

KAKŠNO POKLICNO USPOSABLJANJE ZA FURLANIJO-JULJSKO KRAJINO

Sodelujejo: **Dario Barnaba**, deželni odbornik za izobraževanje; **Dino del Savio**, član vodstva IAL-CISL; **Antonio Fiorito**, odgovorni za poklicno usposabljanje pri vodstvu CGIL; **Ferdinando Milano**, odgovorni za deželno komisijo za šolo in univerzo pri KPI; **Giacinto Patanè**, član Deželnega združenja industrijcev; **Alessandro Tesini**, ravnatelj centra ENAIP v Vidmu.

Svečanost ob 50. obletnici smrti Lojzeta Bratuža

14. in 15. februarja so v Podgori rasonski svet, PD «Podgora», KD »A. Pačglavec«, tamkajšnja župnija, sekcija VZPI-A.N.P.I. in osnovna šola organizirali osrednjo slovesnost ob 50. obletnici umora, s strani fašistične «škvadre», slovenskega učitelja, pevododje in organizatorja kulturnih dejavnosti Slovencev Lojzeta Bratuža.

Kot je v svojem posegu na tej slovesnosti podčrtal pokrajinski svetovalec KPI Silvino Poletto, ki je prinesel pozdrav VZPI, je bil Bratuž med prvimi žrtvami fašistične politike «čiščenja» države od Slovencev, saj ni zakrivil ničesar, kot to, da je s svojim delom izpričeval svojo narodno pripadnost. V tistih

letih so se takšne akcije še zakrivalo pod masko neodgovornih dejanj prenapetih, ki so jih formalno tudi aretirali in jim sodili. Danes se nanje gleda, kot se je zgodilo ob sicer občutenem spominskem govoru goriškega župana Scarana, v odviru splošne obsodbe fašizma, vojne in «tragične povojne dobe z nediskriminiranimi maščevanji in deportacijami». Sicer so v občinskem svetu tudi napovedali široko raziskavo o Bratužu in dogajanju v njegovem času. Bolje kasno kot nikoli, pravi star rek. Vendar je o tej dobi na razpolago obilno zgodovinsko gradivo, ki priča o klimi v tistih letih. Leta 1936, ko je v Italiji vladalo navdušenje nad zasedbo Etiopije, v Nemčiji pa

italijanskih priseljencev iz zadnjih let ni več čutiti. To preveliko navezanost na preteklost se občuti tudi na drugih področjih, kot je gospodarstvo, kjer si mednarodna znastvena vloga Trsta le težko odpira pot v zavesti prebivalstva in to tudi pri njenem slovenskem delu, kot se je izkazalo v odnosu nekaterih skupin do vprašanja sinhronitrona.

Ravel Kodrič je ugotavljal, da se je v teku razprave uporabljalo za pojem spreminjanja tako množino kot ednino, kar dokazuje, da se vse današnje dogajanje lahko strne v en sam, epohalni razvoj. Ta je zajel tudi Slovenijo, kjer je razprava okrog Nove revije le povod za širok premislek o celotni situaciji, ki je bil nujen. Priznati je treba, da razvodje izpred štiridesetih let ni edino mogoče: kdor danes obtožuje slovensko mladino, da je svoje ideje črpala iz zahodne ideologije, bi moral trditi tudi, da je Gorbačov odposlanec CIA. Res je nasprotno, da je sedanja bogata raznolikost teorij sad razvoja, v katerem ni več prostora za svetinje, kot dokazujejo tudi že dolge živahne razprave v okviru KPI. V zadnjih letih so konzervativne sile zna le bolje izkoristiti novosti, levica je pa v resnih težavah.

Posege tovarišev Pavla Fonde in Pavla Petričiča prinašamo v celoti v nadaljevanju.

je že stekla akcija «obrambe rase» in preganjanja Židov. Leta 1937 je v zaporu umrl Gramsci, fašistični morilci so pa v Franciji ubili brata Rosselli. V tem ozračju je navdušeno Bratuževo kulturno delo imelo pomen, ki združuje vsa protifašistična gibanja: odpor. Odpor človeka, ki brani svojo svobodo, odpor naroda, ki brani svoj obstoj.

Poseg tov. Pavla Fonde

Obmejna situacija pogojuje manjšino in večino

Majhna skupnost, kot je naša, v položaju institucionalne ogroženosti lahko za svojo ohranitev izbere dve poti, zaprtost, ali pa drugo možnost, da uresniči hlastno potrebo po vključitvi v aktualnost in po predvidevanju prihodnosti, zato da jo ta ne pregazi. Torej možnost je med zaprtostjo in dinamično vključitvijo v dogajanje. Mislim da je možnost vključitve stimulantna in zato bi si upal trditi, da lahko eksistira neka optimalna ogroženost, ki stimulira ravno dinamičnost, ustvarjalnost in podjetnost. Mislim, da s tega stališča smo lahko malo optimisti in sicer ker se šele se-

daj porajajo neki pogoji, da bi lahko manjšina doživljala ta stimulus k ustvarjalnosti.

Ne smemo namreč pozabiti, da je bila manjšina prej težko amputirana pod fašizmom, ko je bila amputirana kulturno intelektualna plast in ekonomska baza, tako da je bila postavljena res na rob preživetja.

V povojnem času je bila utesnjena v ideološke sponse, kar je spet nekje izoliralo ustvarjalnost. Manjšina torej neka-ko s težavo, vendar mislim da vztrajno, išče možnost, da postane subjekt, da najde svoj prostor. Kot sem prej rekel,

zaradi svoje šibkosti se je v prejšnjih desetletjih nekako akritično oprijemala in bila pasiven instrument raznih zunanjih vplivov. Desetletja je izgledalo, kot da se vse poraja in nastaja izven manjšine, ki le uvaža smernice, ideologijo iz osrednje slovenske in jugoslovanske ideologije, kalupe in sheme iz italijanskega partijskega centra, iz desničarske politične jugoslovanske emigracije, cerkvenega središča itd. Mislim pa, da se je danes manjšina dokopala do prvin večje samozavednosti in možnosti, da oblikuje svojo identiteto, da lahko izbira, da lahko absorbira kar ji ustreza, in to presnav-

lja s svojo ustvarjalnostjo v lastno identiteto. Ni več nujno, da se manjšina isto-veti popolnoma z nobenim od središč in modelov, ki jo obkrožajo. Tako kot otrok v družini ni nujno, da posnema stoddotno očeta ali mater ali druge modele, ampak od vsakega vzame, kar mu prija, da ustvari lastno osebnost.

Vkolikor manjšina lahko kritično črpa iz teh dveh kultur, na katerih meji živi, lahko razvije tudi neko binokularno gledanje, to se pravi, da lahko relativizira kar se dogaja v enem ali drugem kulturnem območju, tako da se to dogajanje ne predstavlja s tisto sugestivno močjo absolutnosti, kot jo lahko do-jema kdor nima, takorekoč, ene noge na vsaki strani. To kritično sprejema-nje postaja mogoče, ker se je kulturna in ekonomska identiteta manjšine okre-pila, ker ogroženost zaradi tega ni več občutena tako močno, čeprav so seve-da procesi po letu 76 posebno v Trstu zelo zaskrbljujoči, vendar mislim, da se je krepitev manjšine vsaj z mojega zornega kota, izboljšala. Mislim tudi, da je važen in da se je kvalitetno spreme-nil, v boljše, stik, ki ga manjšina ima z matičnim narodom, kar je izredno važno, ker je zadosti da pogledamo kak-

šne katastrofalne posledice je imelo na italijansko manjšino v Jugoslaviji to, da je desetletja živel ločena in brez stika z matičnim narodom. Ni to edini vzrok situacije italijanske manjšine v Jugosla-viji, ampak mislim da je precej konsi-stenten.

Seveda tu postane problem, da, kot komplement k zorenju manjšine, je nuj-no tudi zorenje, odprtost, pripravljenost na dialog s strani večine, in to v oboje-stransko korist. Manjšina mora sprostiti svojo ustvarjalnost, ampak tudi večina v naši deželi, v Trstu posebno, saj mor-da je moje razmišljanje malo »trstocen-trično«, dosti bolj pogojena, zaprta, to-ga, rigidna zaradi te obmejne manjšin-ske problematike kot lahko zgleda. So namreč v naših krajih zaskrbljujoči simptomi, v psihosocialnem ali kultur-nem zdravju večine. Nekje drugje sem že imel priliko podčrtati, da je prav v večini prevelika, paranoidna, zaprtost, kako diha iz večine neka boleštna po-treba po superiornosti, ki je s kulturne-ga vidika res nerazumljiva, kako je pro-blem večine tudi šibkost lastne etnične identitete, ki ni dovolj solidna, in to po-tem mi plačamo, ker si ustvarja obrambne dinamike, v katere so tudi mi

vpleteni.

Drugi simptom je zaskrbljujoča ne-gativna halucinacija. Vsak verjetno, tu-di če ni psihiater, ve, kaj so halucinaci-je, eksistirajo pa v psihopatologiji tudi negativne halucinacije, to se pravi ko nekdo nekega predmeta, objekta ne vi-di, ga nekako črta iz svojega vidnega prostora. No, in ta skotomizacija, ne-gativna halucinacija, ne zadeva samo prisotnost Slovencev v Trstu in deželi, zadeva cel svet vzhodno od meje, zade-va 270° obzorja, ki obkroža Trst. De-jansko lahko rečemo, da povprečen ita-lijanski Tržačan vidi za tri četrt svoje-ga obzorja temno kuliso, njemu nezna-no in nerazumljivo, ki se razprostira od izliva Timava do Vladivostoka. Gre za cel kontinent, ki teži in obkroža Trst in za katerega se pravzaprav ničesar ne ve. Lahko se ne strinjamo z vrsto aspektov jugoslovanske resničnosti, režima, z aspekti vzhodnih držav, kakor se lah-ko tudi ne strinjamo z raznimi aspekti realnosti ZDA, islamske realnosti, ven-dar je kulturni nonsenz zavračati kate-rokoli znanje in spoznavanje tega alik-vidiranje teh kompleksnih stvarnosti s shematičnimi, sempliciističnimi sodbami in živeti naprej v temi.

Pomislmo, kakšna spoznanj o naši, evropski kulturi, so omogočili primer-jalni antropologi s proučevanji primitiv-nih in prej neznanih plemen, prav za-to, ker so s temi raziskavami lahko po-tom njih gledali svojo kulturo od zunaj. S poznanjem primitivnega plemena v Afriki, kako so tam pravila socialnega obnašanja drugačna od naših, se lahko relativizira in torej vidi od zunaj naša. Če pomislmo na to, postane lahko le nevrotičen simptom trditve, da kar ob-kroža Trst in se razprostira na tisoče ki-lometrov ni vredno spoznanja. Mislim torej, da je lahko vsem jasno, da nima-mo le manjšinci probleme. Problemi so skupni in komplementarni in gredo pre-ko manjšine same, kajti tudi če bi ta iz-ginila čez noč, bi ostal problem odnosa italijanskega prebivalstva Furlanije-Juljske krajine do neizbrisne stvarno-sti, da živi na meji z drugim svetom, ki ga ne pozna in ki ga zavestno in podza-vestno pogojuje.

Problem ni tu neka politična odprtost na vzhod, ampak človeška in kulturna odprtost do človeške realnosti, ki se tam razvija. Mislim torej, da je skupen in-terese večine in manjšine, da se premo-stijo toga nasprotja intelektualne zaprtosti, brezsmiselni strahovi in da se po-stavijo temelji neke nove, žive kulture, katero bi vsak s svoje različnosti boga-til in iz katere bi vsak tudi črpal. Mislim, da ni več čas shematičnih, a tudi reduk-tivnih, poskusov vseobsegajočih sintez, vserezlagajočih ideologij. Rabimo znan-stveno in eksistencialno spoznanje o realnosti, ki pa nam ni povsem dojem-ljiva in ki nam tudi nikoli ne bo popol-noma dojemljiva. Vendar pa k tej za-

Pobuda KPI za tovarno Danieli-Natisone v Špetru Slovenov

Združiti vse sile, da se prepreči zaprtje

Položaj je dramatičen, čeprav zgleda kot burka: v tovarni Danieli-Natisone so pričeli označevati stroje, ki jih bodo od-nesli iz Špetra, takoj potem, ko so tisku sporočili namen, da zaprejo tovarno. KPI govori o burki, ker odločitev Danieli-Natisone sovпада z živahno raz-pravo o razvoju obmejnih področij in načrtu za razvoj gorskih predelov.

Dramo predstavlja predvidena izguba podjetja, ki zaposluje 93 delavcev, torej približno polovico delavcev špetrske in-dustrijske cone. To so bile ravno teme javne manifestacije KPI, pri kateri so so-delovali prestavniki delavcev te tovarne, toda tudi Elni (ki je ravno tako v teža-vah) in drugih podjetij, zastopniki sin-dikatov FIOM, FIM in CGIL, krajevni upravniki in župani.

Položaj je uvodoma orisal Pino Bla-zetič, pokrajinski svetovalec in načelnik skupine enotne liste, ki upravlja špetr-sko občino. Omenil je, da se je v zad-njih letih že močno skrčilo število delov-nih mest pri Italcementi v Čedadu, Tro-pic, na področju izdelovanja stolic: vse to je že močno prizadelo številne druž-i-ne Nediških dolin. »Čemu se prirejajo zborovanja o razvojnih perspektivah «je nadaljeval,» če se potem dovoli podjet-ju, ki je močno aktivno, da zapre ne da bi niti pričelo pogajanja s sindikati». Po-

leg vsega je Danieli pred časom uživala velike olajšave, torej ne more danes po-četi, kar hoče.

Sindikalisti, in sicer Forgiarini za FIOM, Duriavig in Muradori za FIM, ter Paljavec za CGIL, so globoko obso-dili rvanje podjetja in podčrtali, da ga je treba prisiliti k pogajanju, da se reši pojetje in delavna mesta. Za to predla-gajo sindikati enotne posege.

Tudi prestavniki javnih uprav, med ka-terimi odbornik Bruna Dorbolò, pred-sednik gorske skupnosti Giuseppe Chia-budini, župan Giuseppe Marinig, so iz-razili ogorčen protest, zaskrbljenost nad položajem celotnega gospodarstva teh krajev ter negodovanje zaradi načina, s kakršnim so se lotili zapiranja tovarne. Izrazili so zahvalo KPI, da je s to mani-festacijo pričela akcijo, kateri se pridru-žujejo, za skupni in koordinirani nastop prebivalstva, krajevnih uprav, strank in sindikatov. Načelnik svetovalske skupi-ne KPI v deželi, Renzo Pascolat, je za-gotovil zainteresiranost skupine, ki bo takoj sprožila vprašanje v deželnem sve-tu tako, da bo moral sam predsednik Biasutti izjasniti svoje stališče. Za dežel-no tajništvo je Renzo Toschi potrdil zav-zetost KPI v tem trenutku, ki je za Ne-diške doline tako težak.

vesti, k temu spoznavanju moramo nujno težiti. Proslavljanje kulturnih dosežkov ki jih ne spremlja radovednost za to, kar še ni doseženo in znano, je bolj podobno pogrebni svečanosti kulture kot pa njenemu oživljanju. Pazljivo moramo kultivirati kali novega razvoja, ki vendar obstajajo, pa čeprav morda v manj vidnih predelih, zato da se okrepi atmosfera kulturne vitalnosti, oplojena s primerjanjem različnih stvarnosti, čigar prisotnost je lahko le v osiromašeni paranoični viziji omejevalna. Seveda bo ostajala vedno težnja po zatekanju v varno naročje dokazanih sigurnosti v tistih, ki se čutijo prešibke in nesigurne, da bi se spoprijemali z novim, s širokim, z neznanim, ki se neprestano poraja povsod, kjer človeška bitja živijo, trpijo in se trudijo za boljše življenje, in torej tako na zahodu kot na vzhodu, tako na severu, kot na jugu.

To bo morda malo provokativno, toda mislim, da se da povedati, da živa kultura se spoprijema s konzervativnimi oblastmi, ki odklanjajo vsako prenovu, ki skušajo manipulirati širše kroge ljudi s tem, da izrabljajo občutljive točke socialnih nevroz zato, da ohranjajo svojo oblast. Pri tem kontrolirajo javna občila in vsiljujejo neko sklerotično mrtvo pseudokulturo, to se pravi neko antikulturo, v kateri ni sle po spoznanju a smrtna sigurnost znanja, ni iskanja življenja, ampak mumificiranje kulturnih trupel. Mislim, da je to lahko provokativno vkolikor me ta slika nekako preseneti, ko ugotavljam, da v določeni meri danes lahko velja bodisi za Trst, kot za Ljubljano, in da se torej živa kultura na obeh straneh meje spoprijema s podobnimi težavami, a se med seboj v bistvu ne pozna.

Za zaključek bi poudaril tiste pozitivne elemente vseslovenske in tudi zamejske majhnosti, ki so po mojem mnenju čisto zadostna protiutež večkrat poudarjenim negativnim aspektom. Zaradi večje notranje konfliktnosti ki jo na primer povzroča že sama težnja po asimilaciji, smo prisiljeni, kot vsak nevrotik, sebe bolje opazovati, spoznavati, in mnogi mislimo, da je rahla doza nevrotičnosti v življenju pozitiven stimulus. Kot drži, da je za otrokov zdrav razvoj nujna optimalna doza frustracije. Samoopazovanje, in kultura mislim da je tudi to, nam ne dopušča, da bi se zaprli iz strahu, da nas premočno okolje pregazi, in da bi v tej zaprtosti sanjali o nekemu Krpanu, ki bo drugim in predvsem nam dokazal, da nismo nemočni, ampak celo najmočnejši. Prisiljeni smo, da se v zavesti svojih majhnih dimenzij vključimo v kaleidoskop svetovnega dogajanja in da plovemo po valovih, ki so včasih preveliki, da bi naše krmarjenje znatno vplivalo.

Tu bi tudi omenil, da včasih tudi manjšinci izgubimo izpred oči dejstvo,

da nas včasih res premetavajo, v pozitivnem in negativnem smislu, valovi, ki so zdaleka preveliki za nas, vendar katerim se res ne moremo izogniti. Tu bi pomislil kako nas je val fašizma premetaval, kako nas je po drugi strani zajel val prodiranja socialistične revolucije od vzhoda proti zahodu, kako nas je zajel konflikt kominforma, hladna vojna, kako je že sprememba v zvezi z nastankom sredinske leve v Italiji vplivala na odnos manjšina-večina v naših krajih, kako je v Trstu bil takrat viden preobrat v odnosih, ki se je sicer potem malo izjalovil (ampak tudi to je nekaj, kar je pravzaprav nastalo izven našega območja), kako je val leta 68 doprinesel svoje velike in trajne spremembe protiavtoritarnega in priticentralističnega stališča v družbi in kako so ti dosežki v zvezi z vsesplošnim osveščanjem krajevnih, decentriranih značilnosti, po celi Evropi. Ni slučaj, da so prav po letu 68 nekje tudi Furlani začeli razvijati zanimanje za svoje korenine, oživele so razne manjšine, jezikovne skupnosti v Italiji in vseh državah so prav v sedemdesetih letih vzporedno začele svoj razmah. Zajel nas je tudi val takozvanega «riflusa», ki je tudi v Trstu doživel svoj poseben odraz, zajame nas val demografskega padca, itd.

No, v vsem tem moramo tudi mi s svojo barčico pluti in vkolikor se tej plovbi ne moremo izogniti, mislim, da je boljše da jo doživljamo aktivno, tudi drzno, v zavesti lastne identitete, da se znebimo tako patološke alternative omnipotenca-impotenca, zato da pridemo do tistega, kar je v človeški realnosti boljše, to je potencia, lastna realna zmožnost. Ravno tako si ne moremo privoščiti luksuza, da bi trosili energije v kakih slepih ulicah nacionalizma, sektaštva in podobnih zablod, kakor tudi ne, da bi se izzivljali v identiteti žrtve, ki se stalno pritožuje in druge obtožuje. Ne moremo se muditi v kaki paranoični poziciji, nujno se moramo znati uokviriti v širše dogajanje in se ne pustiti vplesti v vlogo majhnega, ki bi ne bila toliko odsev naših dimenzij, kolikor pa potreba sosedov, da lahko v taki primerjavi sami gojijo fantazije veličine o sebi. Potrebna nam je vedno izostrena in čim resničnejša podoba o sebi. Majhnost in ogroženost torej postanejo lahko v optimalnih okoliščinah, ki jih tudi sami soustvarjamo, izreden stimulus za tiste oblike sublimirane agresivnosti, kot so ustvarjalnost in podjetnost. Mislim torej, da je vloga aktivne manjšine nekaj, ob čemer se splača, da se zamislamo.

Zakonske novosti za tuje državljane

Po dolгих letih neurejenega položaja, v katerem živijo tuji državljani v Italiji, je prišlo pred kratkim do dveh zakonskih novosti, ki rešujejo vsaj nekatera vprašanja, in sicer položaj tujih odvisnih delavcev in enakopravnost ženske v zakonu s tujim državljanom.

Zakon za ureditev položaja tujih delavcev je sprejel parlament decembra lani, rok za prijavo zapade čez en mesec. Po nekaterih ocenah dela v Italiji okoli petsto tisoč tujih državljanov, do sedaj se jih je pa prijavilo šele 36.520. Glede na to, da zakon predvideva za delavce, ki se ne bodo pravočasno prijavili, izgon iz države, je to število isredno majhno, zato se predvsem organizacije, ki so se za ta zakon dolgo borile, upravičeno zaskrbljeno sprašujejo za razloge. Verjetno jih je več, začnši od neinformiranosti, saj so časopisi ta zakon le obrobno omenjali, in nejasnosti glede kategorij, ki so zainteresirane. Zakon namreč ne upošteva vseh potreb, posebej bi bilo potrebno rešiti vprašanje študentov, ki morajo državo zapustiti takoj po prekinitvi rednega študija, političnih beguncev, ki so zaščiteni samo v slučaju, da prihajajo iz držav vzhodnega bloka, delno zaposlenih in gospodinjskih pomočnic, ki morajo imeti vsaj 48 - urno zaposlitev, ter samostojnih delavcev, ki sploh niso v zakonu predvideni. Toda, kot izha-

ja iz analize dnevnika Il Corriere della Sera, je najvažnejši vzrok v tem, da delodajalci nimajo interesa plačevati tem delavcem socialne dajatve in ostalo, zaradi česar jim grozijo z odpustom v slučaju, da se javijo. Zopet torej zakon, ki se ga ne more izvajati.

Druga novost je manj vprašljiva in za naše razmere zanimiva. Gre namreč za to, da so končno odpravili protiuustavno normo (člen 18 uvodnih navodil civilnega zakonika), ki je predvideval, da «v slučaju razlik med državno zakonokajo zakoncev se izvajajo državni zakoni moža». To je v zadnjih mesecih pripeljalo več italijanskih žena pred ustavno sodišče, ker so bile ob ločitvi hudo oškodovane (vse do odvzema otrok) zaradi zakonov držav, v katerih ženska uživa bistveno manjše pravice od moškega. Razsodba ustavnega sodišča iz dne 26.2.1987 (objavljena v Uradnem listu 11.3.) ugotavlja, da je ta zakon v nasprotju s 3. in 29. členom ustave, torej priznava enakopravnost zakoncev tudi v slučaju različnega državljanstva. Če k temu dodamo načelo, ki je bilo sprejeto pred kratkim, da tudi možki lahko s poroko pridobi italijansko državljanstvo po ženi, bi morale biti odpravljene najvažnejše diskriminacije v družinski zakonodaji, ki zadeva mešane zakone.

DELO Ljubljana

POGOVOR

Z ZGODOVINARJEM

DR. JOŽETOM PIRJEVCEM

Stereotipov manj, čim bolj se med seboj poznamo

**Kakšne predsodke imajo sosede o
sosedi, se pravi narodi o narodih?
Kaj pogojuje te predsodke? Samo
neobveščenost? To je bilo le nekaj
izhodiščnih vprašanj, ki so rabila
za pogovor o nacionalnih stereoti-
pih in zgodovinisju z dr. Jože-
tom Pirjevcem. Dr. Jože Pirjavec,
slovenski zgodovinar iz Trsta, pre-
dava zgodovino slovanskih naro-
dov na tržaški fakulteti, sicer pa je
ugleden strokovnjak za 19. in 20.
stoletje slovanskih narodov.**

Dr. Pirjavec je avtor več razprav oziroma knjig: Nikola Tommaseo med Italijo in Slavijo, Zgodovina Rusije v 19. stoletju, Tržaški voz, Tito, Stalin in Zahod. Te knjige so izšle v italijanščini, v jeziku, ki ni njegov materni; v tem vidi avtor posebno tragiko, saj se je prisiljen izražati v tujem jeziku. V slovenščini pa je zdaj pred natisom njegova razprava »Tito, Stalin in Zahod«; izšla bo pri Delavski enotnosti v Ljubljani.

Jože Pirjavec pripravlja ob drugem študiju o letu 1949 v Jugoslaviji, namerava pa obdelati tudi genezo londonskega memoranduma 1954, ko je prišlo do sporazuma med Jugoslavijo in Italijo o razdelitvi Svobodnega tržaškega ozemlja. Prihodnje šolsko leto bo prevzel katedro za zgodovino vzhodne Evrope na univerzi v Padovi.

— V začetku tega leta ste vi oziroma vaša fakulteta v Trstu organizirali znanstveno srečanje, ki so se ga udeležili poleg tržaških tudi avstrijski in slovenski strokovnjaki, kolikor vem, predvsem zgodovinarji. Tema srečanja je bila Nacionalni stereotipi, se pravi, če lahko poenostavim, predsodki o drugih narodih. Zakaj ste se odločili za takšno srečanje in predvsem za takšno temo?

»V Trstu pogosto organiziram taka srečanja, predvsem s kolegi iz Slovenije in Avstrije, kajti pomembno je, da smo povezani in si izmenjujemo misli in stališča. Ko se je pojavila pobuda, ki jo je pravzaprav sprožil Peter Vodopivec, da bi se pogovarjali o nacionalnih stereotipih, sem se zanj takoj navdušil in jo tako rekoč »pograbil«. O nacionalnih ste-

reotipih se je iz zgodovinske perspektive začelo namreč razpravljati šele pred kratkim, naše srečanje je bilo tretje po vrsti. Dve poprej sta bili v Nemčiji, udeležil se ju je tudi Vodopivec. Ker smo v Trstu na stičišču kultur in narodov, se mi je zdelo prav, da tudi mi zaorjemo v to ledino. Tako smo, sicer ne brez težav, organizirali simpozij, ki so se ga udeležili kolegi iz Avstrije, Danske, Ljubljane in seveda iz Trsta. Morda bi veljalo povedati, da je bilo po tragičnem novembrskem dogodku v tržaškem zalivu to prvo srečanje na naši univerzi, ki so se ga udeležili tudi Jugoslovani. Sam sem v njem videl predvsem znak, da se po izbruhu emocij najbolj razsvetljeni Italijani vendarle zavedajo, kako potreben nam je dialog. Pogovor smo posvetili predvsem našemu prostoru, ki je še kako bogat, kar zadeva nacionalne kontakte in konflikte, s tem pa tudi stereotipne ideje, ki jih imajo narodi eden o drugem.«

— Na simpoziju ste imeli referat, v katerem ste obravnavali pojav stereotipov med Italijani v odnosu do njihovih vzhodnih sosedov, Slovencev in Hrvatov. Kaj ste ugotovili?

»V njem sem govoril o tem, kako so v preteklosti in kako še danes gledajo na Slovane Italijani v jadranskem prostoru, od Trsta do Dubrovnika. Svoje razmišljanje sem začel s knjigo Alberta Fortisa, Potovanje v Dalmacijo, ki je izšla leta 1772 v Benetkah, zaključil pa s članki o tržaških Slovencih, objavljenih v časopisu Il Giornale nuovo oktobra lani. Pokazati sem skušal, kako se tu prepletata dva motiva, in sicer motiv rousseaujevskega »dobrega divjaka« in motiv »napadalnega barbar«. Pri tem je treba opozoriti, da je dolga desetletja, vse do marčne revolucije 1848, srečati samo kliše »dobrega divjaka«, nakar pa ga je izpodrinila, čeprav ne povsem, podoba »hudobnega divjaka«. To spremembo ni težko pojasniti: v revolucionarnem obdobju 1848/49 so se Slovenci in Hrvatje, tudi tisti ob jadranski obali, začeli boriti za svojo politično in kulturno individualnost, postali so nevarni italijanski hegemoniji in s tem ogrožali

ustaljeni red. Teze o Slovanu barbaru se pojavijo najprej v Dalmaciji leta 1848, potem pa spet v šestdesetih letih ter se pied prvo svetovno vojno v Istri in Trstu na široko razbohotijo. Pri tem pa je najbolj zanimivo to, da so ostale kljub fašistični tragediji, porazu v drugi svetovni vojni in marsikateri boleči lekciiji zgodovine v bistvu nespremenjene do danes. Takšne lahko srečamo v marsikaterem spisu, pa tudi v mnogih italijanskih časopisih, in to ne samo tržaških. Naj še enkrat opozorim na članke, ki so bili objavljeni v uglednem milanskem dnevniku Il Giornale nuovo. Bili so naravnost presenetljivi glede neinformiranosti in zlonamernosti žurnalista, ki je prišel v Trst, da bi spoznal našo problematiko. Zgovorno so dokazali, da v Italiji o Slovencih lahko pišeš karkoli in kakorkoli ter da je ta tema onkraj vsake deontološke etike. O Slovencih se da v Italiji govoriti in pisati s isto nebrzdano fantazijo, s katero Lucas v Vojni zvezd pripoveduje o carstvu zla.«

— Zakaj po vašem mnenju takšni stereotipi še živijo, čeprav ni več tistih pogojev, zaradi katerih so prvotno nastali?

»Stereotipi težko umrejo. Ko se enkrat zasedrajo v kolektivno zavest ljudi, postanejo kot nekažna geološka plast, ki jo je izredno težko odpraviti. Povedati tudi moram, da so italijanske oblasti pogosto umetno gojile takšne podobe in ideje o nas. Recimo v šolah, kjer dolga desetletja ni bilo storjenega ničesar, da bi mladi začeli misliti o Slovencih drugače. Tako so bile cele generacije po letu 1945 pogosto vzgojene v fašistoidnem duhu, ki je še danes zelo živ. Spomnimo se le nedavnega incidenta ob zaključni tekmi slovenskih in italijanskih košarkarjev (srednješolskih dijakov). Naši so bili deležni najbolj sramotilnih in prostaških psov. Nobeden od prisotnih profesorjev ni reagiral.«

— Menite, da tudi ideološke razlike lahko spodbujajo nastanek stereotipov?

»Kolikor lahko presodim, niso bistveno spremenile stereotipov, ki so bili oblikovani že v

Pisma uredništvu

Dragi tovariši uredništva!

Neprijetno me je presenetila objava v našem Delu člankov Leva Krefta in Borisa Kutina, ponatisnjenih iz Komunista. Mislim, da je s to objavo informacija o diskusiji, ki se je razvila v Jugoslaviji o 57. številki Nove revije preskromna in pristranska. Tu gre, še prej kot za vsebinsko revijo, s katero se lahko strinjamo ali ne, za pristop do problema. Mislim, da se ni mogoče strinjati s pristopom, ki ga članka odražata. Gre za revijo z omejeno naklado, o kateri ves režimski tisk razpravlja, kot omenjena članka, tako da izkrivlja vsebino revije, etiketira vsebino in avtorje, ne da bi bralcem posredovali prave vsebine kritiziranih člankov, kakor tudi ne argumentiranih kritik ali svojih utemeljenih različnih gledanj. Skratka mislim, da je to primer arogantnega nastopa ekskluzivne oblasti, ki ne more biti sprejemljiv. Če smo prepričani, da je pluralizem ena izmed temeljnih družbenih vrednot, potem moramo dosledno misliti, da to velja za vse druž-

be in ne samo za tiste, v katerih komunisti nismo na oblasti.

Tovariške pozdrave

Pavel Fonda

Verjetno pri izbiri člankov med številnimi, ki so bili objavljeni v jugoslovanskem tisku na to temo, res nismo imeli srečne roke, tudi morda zaradi pomanjkanja prostora. Veseli nas pa, da smo s to izbiro sprožili reakcijo bralcev in upamo, da bodo pismu tovariša Fonde sledili še drugi prispevki.

DAROV IN PRISPEVKI

Ob poravnavi naročnine so v sklad Dela prispevali tovariši:

iz Boljunca: Starc Josip L. 4.000, Klun Antonija L. 4.000 in Ota Marjo (357) L. 8.000; Kuzmič Jordan iz Prebenega L. 4.000, Kosmač Rudi iz Boršta L. 4.000; Križmančič Vinko iz Bazovice L. 10.000.

V spomin na strica Alojza Smotlaka prispeva tovariš Smotlak Vilko iz Mačkolj L. 30.000 v sklad Dela.

prejšnjem stoletju. Tudi besedni obrasci so ostali več ali manj isti. Vendar so tragični dogodki med vojno in takoj po njej poglobili nelaskavo mnenje, ki so ga Italijani v jadranskem prostoru imeli o nas. Kar se je maja 1945 dogajalo v Trstu — tu mislim predvsem na grozoto fojb, v katere so bili vrženi sicer ljudje, ki so v večini svojo usodo zaslužili, to pa nikakor ne more izbrisati dejstva, da niso bili sojeni in da se niso mogli zagovarjati — so seveda nam neprijateljski krogi izrabili na propagandistični in politični ravni. In še danes to zadevo neutrudno in z uspehom pogrevajo. Pred dobrim mesecem je celo državna radijska mreža iz svojega rimskega studia oddajala dolg pogovor o tej tematiki. Besedo so seveda dobili predvsem tisti, ki žele utrditi pojmovanje, da smo barbari, nasledniki Džingiskana... Bojim se, da na naši strani v vseh teh letih nismo naredili vsega, kar bi bilo mogoče, da bi to podoba spremenili. Morda bi z večjo domiselnostjo, spretnejšo kulturno politiko dosegli boljše rezultate. Toda ne smemo pozabiti, da smo tržaški in goriški Slovenci izšli iz dvajsetletnega fašističnega terorja in iz vojne zelo šibki, saj skoraj nismo imeli inteligence, ki bi znala voditi takšno bitko. Morda je šele generacija, ki je zrastle po letu 1945, dovolj samozavestna in intelektualno močna, da se more z argumenti in brez manjvrednostnih kompleksov spoprijeti z zmajem stereotipom.

— Kakšne stereotipe imamo Slovenci o drugih? Gotovo jih imamo?

»Seveda jih imamo. Ne verujem v nadljudi, pa tudi ne v nadnarode. V referatih Vasilija Melika in Petra Vodopivca se je to jasno pokazalo. Stereotipe imamo o vseh sosedih, seveda tudi o drugih jugoslovanskih narodih. Pri tem je očitno, da so stereotipi o drugih po navadi negativni, avtostereotipi (torej podobni sebi) kot pri posameznikih tudi pri narodih nadvse prizanesljivi. Poleg tega imamo Slovenci — po mojem — tudi to lastnost, da se radi pomilujemo. Ko berem slovenske časopise, posebno zamejske, si ne morem kaj, da bi ne pomislil na tisto zgodbo o dveh Judih, ki potrta hodita po cesti. Prileti golob in spusti darilce na rokav enega od obeh. Ta se obrne k tovarišu in mu žalostno reče: »Vidiš, kaj nam počnejo ptički; in misli si, da za »goj« (kristjane) pojejo.«

— Se vam zdi, da stereotipi v tem našem prostoru vendarle izginjajo, ne glede na to, da ste že prej omenili, da so med Italijani še živi?

»O tem na simpoziju pravzaprav nismo govorili. Sem pa prepričan, da je stereotipov manj, čim bolj so ljudje osveščeni, čim bolj se med sabo poznajo, še posebej če poznajo tudi jezik in kulturno dediščino sosednjega naroda. Toleranca, pripravljenost, da sprejmeš drugega, je odvisna od dobre volje pa tudi od vedenja, ki ga imaš o njegovi drugačnosti. Seveda se pri nas še pogosto dogaja, da široke plasti prebivalstva o sosedih ne vedo skoraj nič. V Trstu je to bolj pravilo kot izjema. Ali bi verjeli, da celo v najbolj izobraženih krogih o vprašanih, ki danes burijo slovensko družbo, denimo o aferi v zvezi z Novo revijo in štafeto mladosti, nihče ni slišal niti besede? Edino, kar vsi vedo, je, da vrednost dinarja stalno pada.«

— Čeprav, kot pravimo, imamo tu najbolj odprto mejo?

»Upal bi si podvomiti, ali je to zares najbolj odprta meja. Odkar sem na primer zamenjal italijanski od fašistov vsiljeni priimek z originalnim slovenskim, skoraj ne grem čez mejo, da bi miličnik v svoji stekleni škafli ne preli-

stal zvežčka s sumljivimi imeni... Jaz se čutim dosti bolj sproščenega, ko grem iz Salzburga v München. Res pa je, da se je v zadnjih tridesetih letih meja nenavadno odprla (a ne smemo pozabiti na epoho zloglasnega pologa), pretok ljudi je velik, toda medsebojno poznavanje je ostalo površno, ni zarezalo globlje v zavest in ni prineslo sadov, ki bi jih bilo pričakovati. Odgovornost političnih dejavnikov, kljub vsem zaslugam, ki jim jih ne gre odrekati, je na eni in na drugi strani glede tega nedvomno pomembna.«

— Kakšno vlogo ima pri tem npr. literatura? Celo nekateri italijanski tržaški pisatelji v preteklosti niso shajali brez določenih predsodkov o svojih vzhodnih sosedih, toda po drugi strani nekateri današnji verjetno precej prispevajo k premagovanju stereotipov?

»Res je. Pri številnih avtorjih je bilo tako, da so bodisi Slovence povsem ignorirali — tako na primer Italo Svevo, ki je živel na takrat še povsem slovenskih Opčinah — ali pa o njih pisali v smislu stereotipov, ki sem jih omenil zgoraj. V zadnjih letih se na tem področju nekaj premika, predvsem po zaslugi Fulvia Tomizze. A ta svoj pogum je drago plačal, saj je v Trstu dokaj osamljen in je vsaj v določenih meščanskih krogih na indeksu.«

— Kot zgodovinar ste med drugim napisali zgodovino Rusije v 19. stoletju. Zakaj ravno o tem obdobju?

»Svoje delo sem pravzaprav začel s študijem odnosov med Italijo in slovanskim svetom, predvsem hrvaškim in srbskim, v času risorgimenta. Pozneje pa sem res dosti časa posvetil zatonu carske Rusije. Zadnja leta se posvečam predvsem problematiki od konca druge svetovne vojne naprej, pri čemer mi gre za osvetlitev odnosov med Vzhodom in Zahodom. V tem kontekstu ima seveda pomembno vlogo Jugoslavija. Tako je moja zadnja knjiga Tito, Stalin in Zahod posvečena podrobni analizi leta 1948.«

— V knjigi potlej ne gre toliko za osebe kot problem tega leta?

»Da. Živimo na prelomnem območju, na katerem se srečujejo ideologije, sistemi, narodi. Informburo je imel v Trstu izredno dramatičen odjek in je zapustil globoko brazdo v zgodovinskem spominu Slovencev na tej strani meje. V tem okolišču pa sem tudi jaz rastel, oblikovalo me je, in zato sem v knjigi skušal razložiti, predvsem samemu sebi, kaj se je takrat zgodilo, zakaj je, če hočete moje življenje takšno in ne drugače (svobodnejše, bolj slovensko, kakor bi bilo, če bi Jugoslavija ostala Stalinov satelit). In priznati moram, da mi je raziskava o povojni dobi pomagala boljše razumeti tudi današnjo stvarnost, predvsem pa vso kompleksnost našega bivanjskega prostora.«

— Na podlagi česa ste predvsem opravljali raziskave?

»Šel sem v arhive, predvsem v Londonu, v Washingtonu, Rimu in zbral veliko gradiva, ki še ni bilo objavljeno. Moja raziskava, rezultat katere je omenjena knjiga, ubira torej drugo smer kot večina dosedanjih na to tematično in ki slonijo predvsem na objavljenih materialih ali na spominih. Jaz gledam na Informburo skozi očala zahodnih diplomatov in politikov in skušam prikazati, kako so oni reagirali nanj.«

— So arhivi dostopni — oziroma koliko še niso dostopni?

»Dosti jih je dostopnih. Glede tega so Američani, Angleži pa tudi Italijani zelo širokosrčni.

ni. To pa še ne pomeni, da more raziskovalec dobiti v roke prav vse, kar obstaja. Med papirji britanskega zunanjega ministra Bevinna sem v fasciklu o Jugoslaviji dobil na primer oznako, da sta za javnost zaprta dva ključna dokumenta iz junija 1948 — in to vse do leta 2048! Očitno se nanašata na kakšno delikatno poročila iz Beograda v času tik pred bukreštansko resolucijo, poročila, ki bi morda koga od še živih spravila v zadrego. Skušal sem dobiti tudi privatne dnevniške britanskega ambasadorja v Jugoslaviji, sir Charlesa Peake. Lady Catherine, njegova vdova, ki jih hrani, me je zelo prijazno sprejela in mi izročila zvezek s poslanikovimi zapiski. Opozorila pa me je, da so jih že prej pregledali v Foreign Officeu. Kakšno je bilo moje razočaranje, ko sem ugotovil, da manjkajo v sicer skopih zapiskih prav strani za leti 1948–49.«

— Kdo določa dostopnost ali »odprtost« tovrstnih listin?

»Obstajajo posebni oddelki, kjer pregledajo celotno arhivsko gradivo, v njem pa so zgodovinarji, stari diplomati in funkcionarji zunanjega ministrstva.«

— Ko ste proučevali leto 1948, so vam misli gotovo uhajale tudi v prihodnost. Je torej mogoče iz preteklosti sklepati o prihodnosti?

»Med svojim raziskovalnim delom mislim vedno tudi na danes in jutri, ker si preprosto ne znam predstavljati intelektualnega napora, ki ne bi bil tesno povezan s politično stvarnostjo, v kateri smo. Kot veste, sem vpleten tudi v določeno politično in publicistično dejavnost in moram reči, da med temi raznimi oblikami moje angažiranosti ni nepremagljivih pregrad. Pri tem je seveda položaj Slovenca v Trstu nadvse razgiban, saj tako rekoč živi istočasno v treh političnih dimenzijah. Tu je predvsem lokalna, ki ima v svoji municipalistični ekskluzivnosti povsem svoje obrise, nato italijanska, zaznamovana z vitalno družbo, kateri je politična in birokratska struktura postala pretesen oklep, in še jugoslovanska. Nepošteno bi bilo zamolčati resnico, da smo Slovenci v Trstu zelo zaskrbljeni zaradi gospodarske in politične krize v Jugoslaviji. Podirajo se stari miti (to je posebno za starejšo generacijo nadvse boleče), postavlja se vprašanje vloge slovenskega naroda znotraj jugoslovanske federacije in v zvezi s tem seveda tudi našega odnosa do matice. Kakor sem zapisal prejšnji teden v stalni rubriki, ki jo imam v tedniku Gospodarstvo, se včasih zdi, da je lažje biti Slovenec na openski strani meje kot na sežanski. A to nam še zdaleč ni v uteho.«

— Zgodovina in raziskovanje preteklosti imata dandanes v javnosti razmeroma velik odmev. Kako si to razlagati?

»V družbah, ki jih poznam jaz, od ameriške pa do srednje in vzhodnoevropskih, je opaziti vsesplošno naraščanje zanimanja za zgodovino. Izobrazba se krepi, z njo se veča število ljudi, ki imajo dovolj časa in dovolj intelektualnega potenciala, da se približajo zgodovinski knjigi. Sicer pa mislim, da je razmišljanje in pripovedovanje o preteklosti ena od primarnih človekovih nuj, kajti ako sicer določiti koordinate in se znajti v lastnem času? Pri tem je treba tudi poudariti, da je povsod veliko predvsem zanimanje za sodobno zgodovino, ki seveda ni brez zgodb političnih pa tudi etičnih implikacij. Pomislimo samo na izredno zanimive debate, ki so se v zadnjem času razvile v Nemčiji, o kolektivni krivdi nemškega naroda za nacizem in njegove grozote. V Italiji razprava o podobnih problemih še ni tako opazna, čeprav so znamenja, da se tudi tu nekaj premika. V Sovjetski zvezi je

sam predsednik zgodovinskega društva pred kratkim ugotavljal, da je njihovo zgodovinsko pisje bolj podobno telegrafskemu drugu kot živemu drevesu, in zahteval nov pristop k razmišljanju o bližnji preteklosti. Baje bodo v kratkem rehabilitirali Buharina, Trockemu pa vsaj posvetili geslo v novi izdaji Bolšaje Sovjetskaje Enciklopedije. O razpravi, ki teče v Sloveniji in Jugoslaviji o naši sodobni zgodovini, ni da bi govoril. Dejal bi samo, da sem skeptičen do tistih veteranov, po katerih je preteklost enkrat za vseh kristalizirana v svoji nedotakljivi resnici. Mislim, da nihče nima pravice braniti novim generacijam, da si pišejo svojo zgodovino. Pa tudi tega ne more: gre za prav tako neploden boj kot je bil Don Kihotov z mlino na veter.«

— Koliko so po vašem mnenju lahko zanesljivo gradivo za zgodovinarja tudi objavljeni spomini bodisi politika ali kakšnega generala?

»Sem vnet bralec spominov in dnevnikov. Pravkar sem prebral Novačanove dnevnike,

in to z velikim zanimanjem, a bolj zaradi njihovih psiholoških in človeških kot političnih razsežnosti. Po mojem je treba ločevati med dnevnikom in spomini. Dnevnik (če ni seveda pozneje preveč predelan) je vedno dragoceno pričevanje nekega časa, njegovih atmosfer in okusa. Do spominov, posebno tistih, ki ne temeljijo na dokumentaciji, pa je treba biti oprezen. Precej sem se pogovarjal z diplomati in politikami, ki so igarli kar pomembno vlogo v jugoslovanski stvarnosti po letu 1945. Opazil sem, da so človeški možgani dokaj zapleteno skladišče, v katerem se marsikaj bistvenega iz preteklosti založi, včasih ostanejo le drobci nekega dogajanja, pa se te je treba preveriti.«

— V Sloveniji in Jugoslaviji nasploh izhaja veliko spominov, seveda tudi v knjižni obliki. So tudi druge dežele tako bogate s tovrstno literaturo?

»To je, bi rekel, tipičen jugoslovanski fenomen, pogojuje pa ga posebna jugoslovanska situacija, ki je z ene strani dokaj nenaklonje-

na dokumentirani zgodovinski raziskavi, z druge pa vendarle dovolj liberalna, da posameznikom dovoljuje, da se o preteklosti razpišejo vsaj na podlagi osebnih spominov. Svojo trditve o nenaklonjenosti jugoslovanskih uradnih struktur do znanstvene raziskave o bližnji preteklosti pa naj podkrepim z navedbo lastne izkušnje. Septembra lani sem zunanjemu ministrstvu v Beogradu v slovenščini pisal, da bi v zvezi z mojo bodočo raziskavo o londonskem memorandumu rad pregledal tudi jugoslovanske dokumente. Ker so italijanski že obdelani, dostopni pa so tudi britanski in ameriški arhivi s tem gradivom, se mi je zdelo logično, da bi zajel tudi jugoslovanske listine, povezane z memorandumom. Odgovor sem dobil nekako sredi januarja — iz Beograda so mi poslali fotokopijo londonskega memoranduma, objavljenega v uradnem listu leta 1954. Odpisal sem, tokrat v angleščini, da moje prošnje najbrž niso razumeli in da mi pri raziskavi sam tekst memoranduma ne more biti v nikakršno korist, saj ga znam na pamet.«

JOŽE HORVAT

BENEŠKI SLOVENCİ IN DEŽELNI NAČRTI

Neučinkovita zdravila iz mesta za gore

Deželna vlada Furlanije-Juljske krajine je že pripravila bolj predlog kot osnutek posebnega zakona, ki naj bi omogočil uresničitev »ukrepov za razvoj goratih območij« in tudi že odmerila v deželnem proračunu kakih 40 milijard lir (za triletno obdobje) za ustrezne pobude in spodbude. Vladni predlog je zdaj v nekakšni javni razpravi — teče že več kot poldrugi mesec — toda kaže, da so vsaj v vladi prepričani, da so že našli najboljšo pot za spodbujanje družbenega in gospodarskega razvoja goratih območij in za ustavev izseleženja, prav tako pa da tudi vedo, katera območja so najbolj potrebna pomoči. Zakaj ni videti, da so kaj posebno veseli pripomb ali celo kritik, saj je razprava, ki jo je organizirala vlada kar nekam zamrla.

Razredi revščine in zaostalosti

Vladni predlog naj bi temeljil na znanstveno preverjenih podatkih (od leta '71 do '84) o demografskih gibanjih v goratih območjih, zaposlenosti, gospodarski dejavnosti, dohodku in porabi in še čem. Te podatke naj bi zbrali o vseh desetih deželnih gorskih skupnostih — posebnih večobčinskih napol gospodarskih napol administrativnih ustanovah, v kateri v Italiji združujejo manj razvite kraje.

Po zakonskem predlogu naj bi dežela spodbujala družbeni in gospodarski razvoj goratih in manj goratih, vsekakor pa revnih krajev z deželne ravni s splošno opredeljenimi smernicami in z deželnimi institucijami, kot so zveza industrijcev, zveza obrtnikov, deželni zavod za zaposlovanje; manjši del pobud za lasten razvoj pa naj bi prepustili samim gor-

skim skupnostim. Predlog pa predvideva še troje posebnih akcij in še nekaj krajevno omejenih pobud. Z eno akcijo naj bi na goratem območju podbujali tiste nove gospodarske dejavnosti, ki bi po eni strani izrabljale krajevne prednosti in se po drugi uspešno vključevale v deželno gospodarstvo. Druga akcija, omejena zgolj na Karnijo, naj bi spodbudila gradnjo majhnih hidroelektrarn za domačo rabo pa tudi za napajanje splošnega električnega omrežja. Namen tretje akcije pa je povečati skupni družinski dohodek, tako da se ljudje ne bi več odseljevali in da bi se ponovno, pa čeprav samo kot polkmetje, vrnili na kmetijska zemljišča in gozdove. S krajevno omejenimi ukrepi pa naj bi dežela in gorske skupnosti pospeševale kmečki turizem, širjenje trgovske mreže, boljše izrabljanje gozdnega gospodarstva in voda, ohranjanje pašnikov, nego gozdov itd.

Deželni zakonski predlog je tudi že kar določil, katera gorata območja so bolj potrebna pomoči in katera manj, saj je vse kraje razdelil v dva razreda. In tako sta po predlogu najbolj potrebna pomoči Karnija in Kanalska dolina, precej manj pa Beneška Slovenija oziroma njeni gorski skupnosti: Nadiška in Terska.

Prav ta samozavestnost in vsevednost zakonskega predloga še najbolj jezi **Ferruccio Clavaro**, ravnatelja Slovenskega raziskovalnega instituta (SLORI) za Videmsko pokrajino, tajnika teritorialnega odbora Slovenske kulturno-gospodarske zveze za Videmsko pokrajino in ravnatelja Zveze slovenskih izseljencev iz Beneške Slovenije, torej moža, ki je kot Beneški Slovenec, kot bivši ekonomski izseljenec in tudi kot strokovnjak in raziskovalec več kot poklican, da ocenjuje koristnost ali jalovost, a tudi upravičenost načrtov in ukrepov, s katerimi naj bi pomagali (ali pa tudi ne) »njegovi« slovenski Benečiji.

»Ti predlogi,« pravi Ferruccio Clavaro, »niso le nekakšne smernice, ki naj bi spodbudile razpravo in tako tudi zbrale najboljše rešitve, pač pa že bolj ali manj dokončna odločitev. Deželna vlada očitno meni, da ni treba temeljiteje spreminjati dosedanjih usmeritev in tudi instrumentov deželne politike za spodbujanje razvoja goratih območij. Očitno je prepričana, da se v zadnjih letih ni zgodilo nič tako novega ali pomembnega, da bi bilo treba pretehtati ustaljena prepričanja in ocene o gospodarstvu v takih krajih in o ustreznih oblikah pomoči. Prav tako pa so na deželi — to pa velja tudi za večino javnega mnenja —

še naprej prepričani, da je demografski, družbeni in gospodarski položaj v Karniji najhujši in da je zato treba tja usmeriti več pozornosti in pomoči. Toda resnica je povsem drugačna. Že nekaj podatkov pokaže, da pomoč najbolj potrebujeta »naši« gorski skupnosti, se pravi Nadiška in Terska.«

Sklenjen krog podrejanja

Ferruccio Clavaro opozarja še na podatek, da se je med leti 1951 in 1981 zmanjšalo število prebivalstva v slovenskih občinah v Videmski pokrajini, ki so vključene v obe gorski skupnosti, kar za 54 odstotkov, število aktivnega prebivalstva pa celo za 70 odstotkov. In potem se sprašuje, kako more deželna vlada trditi, da se v zadnjih letih ni zgodilo nič tako pomembnega, da bi bilo treba spreminjati dosedanje politiko pomoči goratim območjem, ko se je število prebivalcev v Dreki v obdobju 75–85 zmanjšalo za 41,2 odstotka, v Tipani za 27,5, v Srednjem za 24,7, v Grmeku za 22,9, v Podbonescu za 20,1 in tako naprej. Po mnenju Ferruccia Clavore sedanji porazni položaj v goratem svetu in še posebno tistem, v katerem žive Slovenci, sploh ni posledica sodobnih gospodarskih gibanj in konjunktura, pač pa odraz globoke strukturne krize goratih območij. Prav zato pa naj bi bilo nujno povsem novo reševanje te problematike, ne pa uporabljanje starih in že izjavljenih načinov, ki ohranjajo prazne upe, da je mogoče kar tako ohraniti želeno število prebivalstva v goratem svetu.

Po Clavorovem mnenju bi bil edini sprejemljivi in zato tudi učinkoviti predlog tisti, ki bi bil sad enotne politične volje in bi zajel vse družbene politične, gospodarske in kulturne sile na ozemlju. Ta predlog pa bi moral krajevno prebivalstvu priznati predvsem pravico do takšne kvalitete življenja, ki bi bila vsaj na ravni državnega povprečja.

»Ljudi lahko zadržimo na goratih območjih samo z dolgoročno politiko in ustrezno podporo družbenih, gospodarskih in kulturnih dejavnosti domačega prebivalstva,« trdi Clavaro.

Prvi pogoj za razvoj, kakršnega si žele in kakršen je tudi edino mogoče v gorskih skupnostih Nadiških in Terskih dolin, bi bila revizija sedanjih prostorskih in razvojnih načrtov, prav tako pa tudi pretehtanje dosedanjih načrtov samih gorskih skupnosti, meni Clavaro.

MIRO POČ

Izobraženec part-time

Poseg tov. Pavla Petričiča

Pred dvajsetimi leti, nekako ob stoletnici priključitve Benečije Italiji, se je iztekal cikel, po katerem bi se moralo dokončno zaključiti vprašanje Slovencev v videmski pokrajini. Posledice izjavljenih in natiskanih strategij italijanskega vodilnega sloja ob priključitvi so bile na dlani, toliko vidnejše spričo neštevilnih, toda važnih gotovosti, ki si jih je slovenska manjšina pridobila v ostalih dveh pokrajinah, Gorici in Trstu.

Na oni strani so Slovenci bili subjekt s kulturnim prestižem, politično važnostjo, družbeno dinamiko. Na tej strani, na Videmskem, so bili Slovenci zanikana realnost, družbeno ponižana in osamljena, zdrobljena z demografskega gledišča in vsekako vpeta v voz večine.

Pogumna prisotnost slovenskih osebnosti, duhovnikov, partizanov, kakega krožka — prav za prav enega, Ivan Trinko — niso mogli imeti neke važne vloge v notrajnosti krajevne družbe, kaj šele navzven. Predstavljali so prej idealno pričevanje preteklosti kot rodovitno seme za bodočnost. Aktivnost je zgleдалa bolj nekak ritual za določene posebne proslave.

Ni več tako danes. Vprašanje Slovencev v videmski pokrajini, ki ga je dvignila v princip KPI in za njo druge stranke, je danes politično dejstvo, ki postavlja Benečijo med prva vprašanja v razpravi o slovenski manjšini. Vemo, da so o tem spori tudi včasih hudi, toda priznati je treba, da se vrtil okrog tega močna politična razprava.

Novost je v tem, da danes nihče več ne obravnava Slovencev iz Benečije z istimi očmi kot pred dvajsetimi leti, kot realnost, ki jo je treba zanikati. Dialektične razprave zadevajo bolj rešitve, ki jih posamezne stranke imajo za boljše ali slabše za uzakonitev tistega, kar je zraslo na razbitinah te težke poveljne dobe, rešitve, ki se več ali manj ujema-jo z različnimi političnimi usmeritvami in več ali manj odgovarjajo zahtevam skupnosti.

Kaj se je zgodilo v teh dvajsetih letih, da politične sile gledajo na stvari pod tako drugačno lučjo, da s svojimi razpravami dajejo slovenski skupnosti videmske pokrajine tisto politično težo, ki je prej nikoli niso hotele priznati? Morda je to samo vtis, toda zdi se mi, da se je v zadnjih dvajsetih, predvsem pa v zadnjih desetih, letih nekako spremenil strogo kolonialni odnos, ki je Benečijo vezal na Italijo. Tam vladar, ki

na teritoriju naredi in podre, tukaj skupnost, ki zapravlja svoje lastnosti in svoje vrednote, ki lastnoročno uničuje svoje bogastvo, izvažajo roke in možgane, ki se končno odtujuje od same sebe.

Ni manjkalo poskusov, da bi se stvari spremenile. Toda šle so vsaka po svojem tiru: bitke za zaščito teritorija, lastnine in okolja, za zaposlitev, za pravico do identitete, kulturo in izobrazbo, so imele šibkost, da so bile med seboj ločene in niso imele nekega programa. Tako vse dokler vrsta slučajnosti in pripeljala do trenutka globalne analize.

Kulturni operater, uradnica, mlad diplomiranec, emigrant, ki se je vrnil, upravljalec, so se združili v vodilno skupino in poenotili svoje pobude, katerim so skušali dati nek program, poiskati strategijo za njegovo izvajanje, ob natančni zavesti svojih meja, toda tudi možnosti in razpoložljivih človeških energij.

Med slučajnosti, o katerih sem govoril, lahko prištevamo malo vsega: evropsko gospodarsko krizo, napredna gibanja iz sedemdesetih let, potres kot pretres zavesti. Analiz ne manjka. Dejstvo je, da so se nad različnimi občinami Benečije — sedem med leti 1980 in 1985 — dvignile zastave demokratičnih in naprednih list, načrtalo se je gospodarsko spreminjanje v smeri industrializacije, opredelila se je realistična politika za slovensko izobraževanje z načrtom eksperimentalne dejavnosti v okviru šolskega centra. Sami kulturni programi so se razčlenili in specializirali v organizirani aktivnosti na različnih sedežih in institutih.

V teoriji? Ne, v vsakdanji praksi in življenju. To je danes dejstvo in tega se v današnjih razpravah ne more spregledati. Ali bolje, ko se to spregleda — opazili smo to tudi tu pa tam med konferenco, ki jo je organiziral krožek Ri-

nascita v Vidmu — postane razprava abstraktna, sklicevati se mora na prejšnje zastarele pozicije, torej postane neaktualna in soočanje postane pomanjkljivo, ker nima pravega pomena. Če se pa novosti upoštevajo, vsak razume o čem je govora in pride do dialoga.

Torej je važen prispevek te vodilne skupine, vodilne v najširšem pomenu besede, ki se je izoblikovala v okviru slovenske skupnosti videmske pokrajine. In važno je tudi, da je sama KPI postavila pogoje za proces, ki je obenem enoten in problematičen.

Knjigovodja, sindikalist, profesor, upravljalec, gospodarski operater, itd. so torej jasno izoblikovali slovensko vodilno skupino, ki se pa še otresa definicije intelektualcev. Kdor danes piše poezije bo jutri na delu v banki, kdor danes slika, bo jutri v pisarni, kdor se danes, na primer, zavzema za kulturne programe, se bo moral jutri spoprijeti z vsakodnevnimi težavami v tovarni. Toda to ni niti najvažnejše.

Poglejmo dejstva. Če je doprinos te skupine v okviru skupnosti občuten, ker je danes skupnost v položaju, ko lahko razmišlja o svoji realizaciji z lastnimi značilnostmi, vrednotami in programi, (čeprav so posledice leta 1866 še hude), kakšen je doprinos teh ljudi širši deželni družbi? Naj povemo najprej, da se zanimanje za lastne stvari ni uveljavljalo za zaprtimi vrati, vse aktivnosti so bile odprte furlanski in italijanski družbi, predvsem pa ustanovam. Od njih smo zahtevali predvsem spoštovanje, znali smo torej tudi zavrniti, ko je odklanjala spoštovanje in avtonomnost presoje, ter insistirali na odnosu med enakopravnimi. Razmisliti velja torej sedaj, če ima vse to le lokalni pomen, ki je omejen na slovensko skupnost v Italiji, ali pa predstavlja bolj splošen prispevek. Odgovor je morda težak za tiste, ki so preveč zaposleni z vsakdanjo konkretnostjo. Toda proces oživljanja skupnosti, za katero je že tolkel mrtvaški zvon, bi bilo treba pazljivo opazovati, z enim očesom na važnih političnih dogodkih, vsaj ob upoštevanju narodnih značilnosti in zemljepisne lege Benečije.

Krožek za družbeno-politične vede

«CHE GUEVARA»

prireja v ponedeljek, 13. aprila, ob 18. uri, v dvorani v ul. Madonnina 19

srečanje z

ANTONIOM RUBBI

odgovornim za mednarodne odnose pri osrednem vodstvu KPI

na temo

**MIR IN DEMOKRACIJA
V REFORMAH GORBAČEVA**